ERNST BLOCH : VAROLAN YOKÜLKE

Oruc ARUOBA

Uwe Opolka için :
"... denn weder ist aller Tage abschliessender Abend, noch aller Abende fixer Tag."
E. Bloch, *Experimentum Mundi*, s 6
("... çünkü ne bütün günler için tek bir sona—erdirici akşam vardır, ne de bütün akşamlar için tek bir saptanmış gün".)

Ernst Bloch 1885'de doğmuştur. Gel-gitli yaşamını sürdürdüğü doksan küsür yıllık süre içinde. alışılmış anlamda (genellikle 'yerleşiklik'; en azından, bir çalışma masasının 'duruculuğu'nu varsayan) bir düşünüre yaraşmayacak kadar 'gelip-gitmiş'tir Bloch: İlk (Felsefe - Fizik - Müzik) eğitimi boyunca, ve sonra: Ludwigshafen, Münih, Würzburg, Berlin, Heidelberg, Münih, Bern; sonra, Naziler Almanya'da ağır basmağa başlayınca (1933'de) Çekoslavakya; II. Dünya Savaşı açıkça ortaya çıkınca da (1938'de) ABD... Asıl ilginç bir gidiş-geliş (geliş-gidiş?) ise, savaştan sonra olur: Bloch 1945'-de Doğu Almanya'ya geçer *yeni* oluşan bu ülkede, Leipzig Üniversitesinde, 1953'e kadar Felsefe profesörlüğü yapar, bir ara Rektör olur. Derken, 'çelişmeler keskin'leşir; sürtüşmeler, yönetimle açık bir 'ideolojik' çatışmaya dönüşür. --Bloch, *terkeder* Doğu'yu. Batı'ya gelir.

Bu 'terk' konusu epey karanlık duruyor, henüz: 'sürtüşme' konuları ve 'belgeler' ortaya konulana dek, söylenebilecek tek şey şu: Nasıl, *kendi isteğiyle* ('özgür istemi'yle mi demeli?) Doğu'ya geçmişse, aynı şekilde, *kendi isteğiyle* Batıya gider (geri gelir) Bloch...

1961'de, Tübingen Üniversitesine atanır. Orada da, bu kez (yine) gel-gitli bir serüven bekler Bloch'u: başlangıçta, 'eylemci öğrenciler'in gözbebeği olmuşken, sonradan, gözlerinden düşer onların biraz, nasıl söylemeli, utopyacı mıdır ne??...

☆☆

Biraz değil : Utopyacıdır. Bloch — —'tarihsel maddeciliğe', canlı, "umut"lu yanını geri getirir (hani şu, Marx'ın sonradan 'keşfedilen' "humanist" yanı vardır ya...): (— —)

☆☆

Bütün, karmaşık, zengin donanımına karşın, çok yalın bir noktadan yola çıkar Bloch: Marx, bütün 'uydurmacılık', "ütopik sosyalizm" düşmanlığına karşın, *temelde, gelecek* bir durumu *ön*görmüştür. "Sınıfsız-devletsiz" toplum (Bloch'un, sözcüğe yeniden kazandırmağa çalıştığı anlamda), *utopia*dır. (— —)

Bu, uydur-uydur kur demek değildir; ya da hayal, düş, 'fantasia' değildir, olmayanı kurgulamak değil, — —şöyle bir mantıktır temeldeki: Marx, "insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar; ama bunun farkında değillerdir" dememiş midir? — —Öyleyse, insanlar, kendi tarihlerin kendilerinin yaptıklarının *farkına varabilir*lerse, kendi istedikleri, umdukları tarihi yapabilirler (— —Marx için de, zorunlukla, yapacaklardır...).

☆☆

Çok mu yalın? — —*fazla* yalın, fazla *'umutlu'?!*

Pekâlâ, oradan alalım: *fazla* — —Hep bir *fazlalık* payı vardır, insan tarihinde. Tarihte bulunanlar, tarihin kendi 'olduğu'ndan *fazladır* hep. Bu fazlalık, *utopia-ögesi*dir.

İnsanların, henüz olmamış olana yönelen özlemleri, "umut"ları *da* yer alır tarihte: *"daha-olmayan"* da, *var*dır...

☆☆

Bu varolan fazlalık, *olanaklılık*tır: Her tarihsel durum, neredeyse sonsuz zenginliği içinde, bir *olabilirlikler çoğulluğu* taşır — — çünkü, tarih, en temelde, tek kişilerin yapıp-etmelerinin, otplanarak, birleşerek, bileşikleşerek, bir toptan-etki üretmeleri yoluyla yürür: Örneğin (Marx'ın o denli önem verdiği) "sınıf bilinci", *tek tek in-*

sanların bilinç durumlarının *toplum* oluşumudur [——çünkü. "*sen* yanmazsan, *ben* yanmazsam, nasıl...?"]

Tek tek insanların, ise o belirli *kişiler* olarak, bir tür bilinç-fazlalıkları vardır kendi özlemlerinden, kendi umutlarından oluşan; kaynağını salt kendi yaşamlarında, ilişkilerinde bulan bir 'fazla'. Buysa, temelde, tarihin *itici gücüdür:* Soyut, belirsiz tümel 'sınıf çıkarları' için harekete geçmez kişiler ——ancak kendilerinde, kendi benliklerinde bir sıkıntı, bir huzursuzluk, *ve* bir umut kaynağı varsa, kişileri yola çıkaran, etkinleştiren; o zaman oluşur 'tarihsel eylemler'...

☆☆

Bu da, 'bencillik değildir hiç de ——Hegel'in öngördüğü gibi örneğin: "tarihsel birey"in, kendi, bencil amaçlarını gerçekleştirme için giriştiği çabanın sonunda, "aklın kurnaz oyunu' sonucu, 'Tin'in istediğinin gerçekleşmesi *değil:* ——

☆☆

İnsanların bu bilinç-fazlalıklarının etkin olabileceği yer, bir öznel öge olarak, "nesnel-gerçek olanaklılık koşulları"nın olgunlaştığı yerdir —— orası, insanların, kendi umutlarını, gelecek beklentilerini, bir eylem ilkesi olarak ortaya koyabilecekleri yerdir. Bu yolla, geleceği kurma umudu, azmi, şu ünlü 'kuram-kılgı' karşıtlığını, bir *karşıtlık* olmaktan çıkarır, barıştırır: —

Belirli bir tarihsel durumda, kuramın yapabileceği, salt olması-gerekenleri belirlemek olunca, buradan kılgıya köprü kurulamaz-kılgı, bu 'olması-gereken'e uygun olarak 'yapması-gereken'i *nasıl* yapabileceğini saptamakta tek başına kalır. Ama kuram, kılgıya, o belirli durumda *hangi* koşulların olgunlaştığının, *ve* bu koşullardan çıkarak, *hangi* amaçların gerçekleşebileceğinin bilgisini sağlayabilirse; yani, gerçeğin içinde kapsanan "somut-utopik" olanı; amaçların, ne ölçüde gerçekleşebilirlik *olanağı* kazandığını belirleyebilirse, kılgının eline bir gelecek-'tarife'si verebilir.

☆☆

"Tarife" *(Fahrplan)* Bloch'un temel kavramlarındandır: Tren tarifesi gibi bir anlamda. –Ancak, benzetme, tek bir istasyondan gün boyu kalkan trenlerin tarifesinden çok, biribirinden epey uzak; aralarında tek bir tren bağlantısı bulunmayan *iki* istasyon arasında. *hangi* aktarmalarla, *ne* zamanlarda, *hangi* trenlerle gidilebileceğini gösteren tarifeler düşünülerek yapılmıştır. Bu tür tarifeler, hiçbir

zaman *hazır* değildir: bunların belirlenmesi de, her seferinde, yeni hesaplamalar gerektirir. Ayrıca, belirli bir zamanda, iki istasyon arasında bulunan istasyonlardan geçen trenlerin oluşturduğu şebeke içinde, *belirli* sayıda, ama her zaman *birçok olanaklı* tarife kurulabilir. Bu iş bir tür, *gerçek* bağlantılara (kalkan/varan trenlere) göre, olanaklı *ilişkiler* bulma işidir. (Bkz. Camus'nün *Veba*'sındaki Tarrou'nun yargıç babası...)

☆☆

Böylelikle, Ortodoks Marxcılıkta, hep-zaten-bütünüyle belirlenmiş, başka-türlü-olamayacak bir geleceğe karşılık, Bloch'un Marxcılığında, *henüz* oluşmamış gelecek; şimdide gizil-güç olarak yatan, ortaya çıkarılması gereken gelecek, yerini alır. O zaman, tarihsel çözümlemenin anlamı değişir: 'Zorunlu-tek' gidişin, belirli bir 'şimdi'de hangi kaçınılmaz aşamasına gelindiğini saptamaktan öteye gidemeyen ortodoks çözümlemeye karşılık, Bloch, her 'şimdi'de nesnel gerçek olarak bulunan *çeşitli* gelecekler*in* koşullarını belirleyecek bir çözümleme türü önerir.

Marx'ın şu ünlü "Galya'lı horoz"unu yeniden yorumlar: Sözün anlamı, "hele koşullar olgunlaşsın, bir horoz ötüşü bile tarihsel süreci harekete geçirmeğe yeter", değildir : Nasıl, koşullar olgunlaşmamışsa, "horoz" ne kadar öterse ötsün, sabah olmayacaksa, aynı şekilde, koşullar ne denli olgunlaşmış olursa olsun, *doğru* "horoz", *doğru* zamanda ötmezse, şafak sökmez ya da, işte, her iki ters durumda da yanlış bir şafak söküverir : 1917'de, "Galya'lı horoz" yerine "Rus ayısı" 'öttüğün'den (böğürdüğünden?) dolayı, ne bir Renaissance, ne bir Reformasyon, ne bir Aydınlanma, ne de bir 1789 geçirmiş olan Çarlık Rusya'sında söken şafak, Stalin'in gününe varmıştır...

☆☆

Bloch'un, "son *opus magnum*'u" diye nitelenen *Experimentum Mundi*'nin kapağında şu yazılıdır:

«Gerçek-olan, varlığında daha hiç de olmayanı, utopia'msı bir varlığın olanağını taşır, ama gene de, bunun temellenmiş, temellendirilebilir ön-görüntüsü, ve bu ön-görüntünün utopik-ilkesel kavramı, vardır..."

☆☆

Kısa kesmek için, şöyle özetleyelim Bloch'un temel tutumunu: Geleneği, geçmişi *dengeleyen* bir olanaklı gelecek beklentisi, bir olanaklı gelecek umudu yoksa, insan güçsüz kalır; tersine de, gelecek umutlarını *dengeleyen* bir gerçek geçmiş, bir gerçek gelenek bilgisi yoksa, insan kısır kalır...

Tan Dergisi, Eylül 1982, Sayı: 5

EVV3L
http://evvel.org

Oruç Aruoba İlgileri
http://evvel.org/ilgi/oruc-aruoba